

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

ІКСАРОВА Наталія Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Київського національного торговельно-економічного університету

Стаття присвячена дослідженню програм антикризового відновлення країн-членів ЄС. Виділено та порівняно основні інструменти, що використовувалися європейськими країнами для забезпечення економічної стабільності, порівняно їх ефективність. Оцінено можливість використання європейського досвіду в Україні.

Ключові слова: світова економічна криза, споживчий попит, безробіття, інфляція, антикризове регулювання, план економічного відновлення.

Постановка проблеми

Глобальна економічна криза, з якою зіткнувся світ у 2008 році, справила нищівний вплив на розвиток усіх держав світу, незалежно від їх тодішніх позицій та економічного потенціалу. Стагнація реального виробництва та банкрутство компаній, що спеціалізуються на наданні послуг, на тлі загострення проблем безробіття та зростання видатків приватних господарств та урядів призвели до колапсу світового господарства, на протидію якому було спрямовано зусилля країн-лідерів.

Європейський Союз став одним із регіонів, що достатньо успішно подолав наслідки світової економічної кризи, що обумовлює необхідність дослідження його досвіду з метою виокремлення інструментів, що можуть бути використанні для стимулювання економічного розвитку України. Зазначене свідчить про актуальність теми дослідження та вказує на необхідність її дослідження.

Аналіз основних досліджень

Проблеми реалізації антикризових програм у різних країнах світу досліджувалися численними науковцями, серед яких Бояр А.О., Філіпенко А.С., Чужиков В.І., Мельник Т.М., Кудирко Л.П. та ін. У роботах зазначених вчених здійснено глибокий аналіз практики антикризового управління економічно розвинутих країн, висвітлено проблеми вітчизняної економіки, виявлено їх основні причини та окреслено напрями їх вирішення. У той самий час при аналізі практики антикризового управління в ЄС більшість дослідників звертає увагу переважно на досвід економічно розвинутих країн, у той час як інструменти, які використовувалися новими членами ЄС, здебільшого не досліджені. Зазначене вказує на доцільність подальшого аналізу європейського досвіду подолання кризових явищ з метою виявлення шляхів їх імплементації в Україні.

Мета статті: на основі аналізу програм економічного відновлення, що використовувалися різними країнами ЄС, визначити інструменти, придатні для використання в Україні.

Викладення основного матеріалу

Численні антикризові програми та плани економічного відновлення розроблялися як окремими країнами, так і міжнародними організаціями та інтеграційними об'єднаннями, що, врешті-решт, дозволило світовій економіці стати на шлях відновлення (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка показників економічного розвитку країн світу у 2000 — 2012 рр.
млрд. дол. США

Регіон		2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Світ	Обсяг ПП	1413,17	989,62	1480,59	2002,69	1816,40	1216,47	1408,54	1651,51	1350,93
	ВВП	32370,84	45849,26	49698,90	55996,88	61380,97	58193,95	63580,80	70201,92	71435,24
	Сальдо зовнішньої торгівлі	-5,47	38,90	104,47	178,23	126,31	198,63	283,71	330,31	315,58
АСЕАН	Обсяг ПП	22,64	43,30	63,88	85,63	50,50	47,76	97,87	109,00	111,29
	ВВП	614,26	929,91	1113,10	1328,88	1542,12	1531,82	1901,90	2205,39	2331,84
	Сальдо зовнішньої торгівлі	65,90	85,76	120,42	132,40	102,95	148,96	166,95	168,76	126,91
СНД	Обсяг ПП	5,30	28,41	51,39	78,43	106,61	63,51	69,65	88,04	82,28
	ВВП	348,81	991,74	1285,50	1687,53	2162,25	1624,06	1964,79	2428,86	2595,12
	Сальдо зовнішньої торгівлі	62,80	130,77	156,22	146,91	211,50	131,66	180,14	246,62	235,64
ЄС-27	Обсяг ПП	701,83	501,69	584,69	859,12	545,33	359,00	379,44	441,56	258,51
	ВВП	8480,43	13771,98	14683,62	16985,81	18271,45	16334,17	16276,28	17596,48	16573,56
	Сальдо зовнішньої торгівлі	-8,30	-18,18	-99,52	-131,59	-223,04	-51,72	-85,80	-114,92	10,39
МЕРКОСУР	Обсяг ПП	49,01	23,52	25,72	44,46	59,35	29,84	61,36	83,90	85,13
	ВВП	1084,54	1245,14	1527,31	1908,42	2361,53	2320,46	2984,50	3334,26	3210,09
	Сальдо зовнішньої торгівлі	16,59	89,66	92,53	76,94	83,29	59,16	60,83	87,35	73,60
НАФТА	Обсяг ПП	399,08	154,91	317,72	364,15	395,77	182,86	248,36	289,83	225,65
	ВВП	11329,65	14630,31	15630,57	16511,65	16909,33	16213,13	17126,31	17984,87	18645,05
	Сальдо зовнішньої торгівлі	-409,27	-736,80	-798,49	-785,63	-804,09	-515,39	-657,32	-737,59	-732,95

Джерело: [5]

Дані таблиці свідчать, що Європейський Союз був одним із регіонів, що найбільшою мірою зазнав руйнівного впливу світової економічної кризи. У 2008 році негативне сальдо зовнішньої торгівлі ЄС сягнуло свого історичного мінімуму, перевищивши 223 млрд. дол. США, при цьому відбулося істотне скорочення прямих іноземних інвестицій, що не припинилося і у 2009 році. Характерним наслідком світової фінансової кризи стало також зниження ВВП ЄС у 2009-2010 роках. Таку

ситуацію, на наш погляд, можна пояснити значним рівнем взаємодії країн, що входять до інтеграційного об'єднання та характеризуються різним рівнем розвитку. Найбільш уразливі країни ЄС – які є найбільш схильними до зовнішніх шоків, надзвичайно міцно пов'язані з країнами-лідерами, а, отже, їх економічні проблеми негативно впливають на економічні показники усіх країн ЄС.

З метою нівелювання негативного впливу кризи на розвиток країн ЄС, Європей-

ською Комісією було розроблено та введено у дію Європейський план економічного відновлення. Основними складовими даної програми стали: стимулювання купівельної спроможності населення, а також здійснення розумних інвестицій – інвестицій в області енергозбереження для створення робочих місць та економії енергії; інвестицій в екологічно чисті технології для посилення позицій на світових ринках; інвестиції в інфраструктуру для підвищення ефективності та інновацій. У той же час розроблений план передбачає фінансування малих і середніх підприємств, скорочення адміністративного тягаря, модернізацію інфраструктури.

Стратегічними цілями плану відновлення стали:

- швидке стимулювання попиту і підвищення довіри споживачів;
- мінімізація впливу кризи на рівень життя населення, у тому числі – найбільш уразливих його верств. Заходи, передбачені планом, спрямовані на збереження робочих місць, а також на скорочення терміну безробіття та пришвидшення повернення безробітних на ринок праці.
- допомога Європі у забезпеченні підвищення конкурентоспроможності шляхом проведення необхідних структурних реформ, підтримки інновацій і побудова економіки знань;
- прискорення перебудови економіки на засадах низького споживання вуглецю.

Досягнення названих цілей у перспективі дозволить Європі реалізувати стратегію обмеження кліматичних змін та дозволить підвищити рівень енергетичної безпеки. Передбачається, що протягом наступних років Європа перейде на енергозберігаючі технології, у результаті чого буде створено нові робочі місця (так звані «зелені комірці»), мінімізовано витрати на електроенергію для населення та промисловості, а також знижене енергозалежність від іноземних носіїв.

Розроблений Європейською комісією план є довгостроковим і достатньо амбітним, втім його реалізація спрямована не лише на відновлення економіки після світової економічної кризи, але й на вирішення проблем, які існували в Європі протягом останніх 20-ти років.

Механізм реалізації Європейського плану відновлення передбачав:

- використання ефекту синергії задля уникнення негативних побічних результатів за допомогою узгоджених дій;
- використання всіх наявних важелів, зокрема інструментів фіскальної політики та структурних і фінансових реформ ринку;
- забезпечення повної узгодженості між негайними діями ЄС та середньо-і довгостроковими цілями;
- врахування глобального характеру проблеми і забезпечення взаємодії ЄС з міжнародними організаціями, що спрямовують зусилля на відновлення економіки[2].

По суті, Європейський план економічного відновлення, що, у свою чергу, ґрунтується на основоположних документах ЄС – Пакті стабільності і зростання та Лісабонській стратегії зростання та зайнятості – пропонує антициклічну макроекономічну відповідь на кризу у вигляді амбітного комплексу заходів з підтримки реального сектора економіки. Складність подолання наслідків світової економічної кризи для країн ЄС полягала у тому, що з огляду на високий ступінь взаємозалежності між країнами-учасницями, існування єдиного ринку та значної кількості спільних політик, будь-які антикризові дії мали поєднувати елементи грошово-кредитної, бюджетної та соціальної політики.

Одним з ключових інструментів подолання кризи у ЄС стала грошово-кредитна політика, що пов'язано з тим, що до ключових проблем європейського союзу, які спричинили занепад реального сектору економіки, належить нестабільність на фінансових ринках. З огляду на те, що надійний і ефективний фінансовий сектор є передумовою для здорової, зростаючої економіки, стабілізація банківської системи стала першим кроком, спрямованим на припинення спаду та сприяння швидкому і стійкому відновленню в країнах Європи. Для відновлення банківської системи Європейський центральний банк істотно знизив облікові ставки, а європейська комісія стимулювала дії урядів щодо фінансової підтримки провідних банків Європи задля стимулювання кредитних ринків.

Загалом, стабілізаційних програм, реалізованих у європейських країнах ЄС, становив

ло 400 млрд. євро. Обсяг антикризових пакетів європейських країн було зафіксовано у таких розмірах: Німеччина – 695 млрд. євро, Велика Британія – 500 млрд. євро, Ірландія – 500 млрд. євро, Франція – 361 млрд. євро, Нідерланди – 249 млрд. євро, Іспанія – 150 млрд. євро, Австрія – 100 млрд. євро, Данія – 35 млрд. євро, Португалія – 20 млрд. євро [7].

Найбільш амбіційний план подолання наслідків кризи було розроблено та реалізовано Німеччиною у 2009 році. Основні кошти країною було спрямовано на підтримку банківської системи, зокрема – на гарантування міжбанківських запозичень та на підвищення рівня капіталізації німецьких банків. Окрім цього, у країні було знижено податкове навантаження на підприємства задля підтримання їх стабільності та функціональної спроможності.

Досить масштабною була також антикризова програма Франції – її обсяг склав 0,7% від ВВП, а кошти спрямовувалися в основному на підтримку малого та середнього бізнесу, вирішення соціальних проблем, що загострилися внаслідок кризи – допомогу безробітним, нужденним, багатодітним родинам (обсяг такої допомоги протягом 2009 – 2010 років складав близько 4 млрд. євро на рік).

Характерною рисою антикризового плану дій, що реалізувався у Франції, стало те, що допомогу, поряд з малим та середнім бізнесом, отримали також провідні підприємства країни – автовиробники Peugeot, Citroen та Renault. Такі дії пояснюються, з одного боку, бажанням стимулювати розвиток автомобілебудування, зокрема екологічно-орієнтованої інженерії, а також необхідністю зберегти робочі місця, які забезпечували ці підприємства.

Для підтримки банківської системи найбільші банки Франції – Credit Agricole, BNP Paribas, Societe Generale, Credit Mutuel, Caisse d'Epargne та Vanque Populaire отримали фінансову допомогу у розмірі 10,5 млрд. євро. Це дозволило забезпечити банкам прийнятний обсяг ліквідних коштів, що призвело до відновлення кредитування та стабілізації фінансової системи [7].

Фінансову підтримку банків мав за основу також план післякризового розвитку Великої Британії: 250 млрд. фунтів стерлінгів було

виділено англійським урядом на надання короткострокових кредитів та гарантій комерційним банкам. Окрім цього, Центральним банком було знижено облікову ставку, що дозволило здешевити кредити для промислових підприємств та населення і, відповідно, посприяло стимулюванню споживання та виробництва.

На відміну від решти країн ЄС, велика Британія пристала на пропозицію Європейської комісії щодо зниження рівня ПДВ на 2,5%, що дозволило стимулювати споживчий попит. Окрім цього, значні кошти (500 млрд. фунтів) було виділено на вирішення соціальних проблем: подолання безробіття, допомогу багатодітним сім'ям тощо.

Адекватні дії для протидії наслідків кризи було реалізовано країнами Балтії. Так, наприклад, було націоналізовано низку фінансових інституцій Латвії задля гарантування їх фінансової стабільності, знижено заробітну плату працівників державного сектору та заморожено виплату пенсій тим пенсіонерам, що продовжували працювати. Окрім цього, урядом Латвії було прийнято рішення підвищити податки, що було негативно розцінено Європейською Комісією, оскільки істотно суперечило базовим засадам соціальної політики ЄС, та не могло вирішити проблем безробіття та занепаду реального виробництва, які загострила світова фінансова криза.

Подібно до Латвії, погіршення соціальних програм було здійснено також в Угорщині. Урядом країни було вирішено знизити премії державних службовців та пенсії, не здійснювати індексацію соціальної допомоги та скоротити державні видатки.

Загалом, можна зробити висновок, що країни-засновники ЄС самостійно розробляли та реалізували програми післякризового відновлення, тоді як новим членам ЄС подолати наслідки економічних потрясінь допомогла саме спільна політика Європейського Союзу. У той самий час, нестача у країн ЄС власних коштів для вирішення економічних проблем обумовила загострення боргової кризи, що стало перешкодою для швидкого відновлення усіх країн ЄС у наступних періодах (табл.2).

Як видно з представленої таблиці, не лише нові країни-члени ЄС, але й країни лі-

Рівень державного боргу та інфляції країн ЄС у 2000 – 2012 рр.

Країна	Показник	2001	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Бельгія	Зовнішній борг, % до ВВП	107,80	92,00	88,00	84,00	89,20	95,70	95,60	97,70	100,50
	Рівень інфляції, %	2,55	2,80	1,79	1,82	4,49	-0,05	2,19	3,53	2,84
Болгарія	Зовнішній борг, % до ВВП	72,50	27,50	21,60	17,20	13,70	14,60	16,20	16,30	19,70
	Рівень інфляції, %	10,32	5,04	7,26	8,40	12,35	2,75	2,44	4,22	2,95
Чехія	Зовнішній борг, % до ВВП	17,80	28,40	28,30	27,90	28,70	34,20	37,90	41,00	45,30
	Рівень інфляції, %	3,91	1,88	2,55	2,98	6,34	1,03	1,46	1,93	3,29
Данія	Зовнішній борг, % до ВВП	52,40	37,80	32,10	27,10	33,40	40,70	42,70	46,40	45,40
	Рівень інфляції, %	2,90	1,81	1,89	1,71	3,40	1,33	2,30	2,76	2,41
Німеччина	Зовнішній борг, % до ВВП	60,20	68,50	68,00	65,20	66,80	74,50	82,50	80,00	81,80
	Рівень інфляції, %	1,44	1,55	1,58	2,30	2,63	0,31	1,10	2,08	2,01
Естонія	Зовнішній борг, % до ВВП	5,10	4,60	4,40	3,70	4,50	7,10	6,70	6,00	10,50
	Рівень інфляції, %	4,02	4,08	4,44	6,60	10,36	-0,08	2,97	4,98	3,93
Ірландія	Зовнішній борг, % до ВВП	35,20	27,30	24,60	25,00	44,20	64,50	91,20	104,1	116,90
	Рівень інфляції, %	5,56	2,41	3,94	4,92	4,05	-4,48	-0,95	2,59	1,71
Греція	Зовнішній борг, % до ВВП	103,40	101,20	107,50	107,20	112,90	129,70	148,3	170,6	175,80
	Рівень інфляції, %	3,15	3,55	3,20	2,90	4,15	1,21	4,71	3,33	1,50
Іспанія	Зовнішній борг, % до ВВП	59,40	43,20	39,70	36,30	40,20	54,00	61,70	70,40	87,10
	Рівень інфляції, %	3,43	3,37	3,52	2,79	4,08	-0,29	1,80	3,20	2,45
Франція	Зовнішній борг, % до ВВП	57,40	66,70	64,00	64,20	68,20	79,20	82,40	85,80	90,00
	Рівень інфляції, %	1,69	1,74	1,68	1,49	2,81	0,09	1,53	2,12	1,96
Італія	Зовнішній борг, % до ВВП	108,50	105,70	106,30	103,30	106,10	116,40	119,3	120,8	126,20
	Рівень інфляції, %	2,54	1,99	2,09	1,83	3,35	0,77	1,53	2,78	3,04
Латвія	Зовнішній борг, % до ВВП	12,40	12,50	10,70	9,00	19,80	36,70	44,50	42,20	41,30
	Рівень інфляції, %	2,65	6,74	6,53	10,11	15,40	3,53	-1,09	4,38	2,25

Литва	Зовнішній борг, % до ВВП	23,60	18,30	17,90	16,80	15,50	29,30	37,90	38,50	40,80
	Рівень інфляції, %	1,01	2,64	3,75	5,73	10,93	0,00	5,83	4,13	3,08
Люксембург	Зовнішній борг, % до ВВП	6,20	6,10	6,70	6,70	14,40	15,30	19,20	18,30	21,10
	Рівень інфляції, %	3,15	2,49	2,67	2,31	3,40	0,37	2,27	3,41	2,66
Угорщина	Зовнішній борг, % до ВВП	56,10	61,70	65,90	67,00	73,00	79,80	81,80	81,40	80,50
	Рівень інфляції, %	9,80	3,56	3,93	7,96	6,04	4,21	4,88	3,90	5,66
Мальта	Зовнішній борг, % до ВВП	53,90	68,00	62,50	60,70	60,90	66,50	66,80	69,50	70,40
	Рівень інфляції, %	2,37	3,01	2,77	1,25	4,26	2,09	1,52	2,72	2,42
Нідерланди	Зовнішній борг, % до ВВП	53,80	51,80	47,40	45,30	58,50	60,80	63,40	65,80	72,50
	Рівень інфляції, %	2,32	1,67	1,17	1,61	2,49	1,19	1,28	2,34	2,45
Австрія	Зовнішній борг, % до ВВП	66,20	64,20	62,30	60,20	63,80	69,20	72,30	72,80	75,00
	Рівень інфляції, %	2,34	2,30	1,44	2,17	3,22	0,51	1,81	3,29	2,49
Польща	Зовнішній борг, % до ВВП	36,80	47,10	47,70	45,00	47,10	50,90	54,80	56,20	56,10
	Рівень інфляції, %	9,90	2,18	1,31	2,44	4,16	3,80	2,58	4,24	3,56
Португалія	Зовнішній борг, % до ВВП	50,70	67,70	69,40	68,40	71,70	83,20	93,40	108,0	119,90
	Рівень інфляції, %	2,85	2,28	3,11	2,45	2,59	-0,84	1,40	3,65	2,77
Румунія	Зовнішній борг, % до ВВП	22,50	15,80	12,40	12,80	13,40	23,60	30,50	34,70	35,80
	Рівень інфляції, %	45,67	8,99	6,58	4,84	7,85	5,59	6,09	5,79	3,33
Словенія	Зовнішній борг, % до ВВП	26,30	26,70	26,40	23,10	22,00	35,10	38,70	46,90	54,40
	Рівень інфляції, %	8,87	2,48	2,46	3,61	5,65	0,86	1,84	1,81	2,60
Словакія	Зовнішній борг, % до ВВП	50,30	34,20	30,50	29,60	27,90	35,60	41,00	43,30	53,30
	Рівень інфляції, %	12,04	2,71	4,48	2,76	4,60	1,62	0,96	3,92	3,61
Фінляндія	Зовнішній борг, % до ВВП	43,80	41,70	39,60	35,20	33,90	43,50	48,70	49,20	54,10
	Рівень інфляції, %	3,04	0,62	1,57	2,51	4,07	0,00	1,18	3,42	2,81

Швеція	Зовнішній борг, % до ВВП	53,90	50,40	45,30	40,20	38,80	42,60	39,50	38,70	38,20
	Рівень інфляції, %	0,90	0,45	1,36	2,21	3,44	-0,49	1,16	2,96	0,89
Велика Брита- нія	Зовнішній борг, % до ВВП	40,60	41,80	42,80	43,70	51,50	67,10	78,40	84,10	88,30
	Рівень інфляції, %	0,80	2,10	2,30	2,30	3,60	2,20	3,30	4,50	2,80
Кіпр	Зовнішній борг, % до ВВП	59,60	69,4	64,7	58,8	48,9	58,5	61,3	71,1	86,2
	Рівень інфляції, %	4,14	2,56	2,50	2,37	4,67	0,37	2,38	3,29	2,39

Джерело: [6]

дери співтовариства стикнулися з ситуацією, коли обсяг їх зовнішньої заборгованості є близьким до ВВП країни. Зокрема, вищі за 80-ти відсотковий поріг є рівні зовнішніх запозичень Кіпру, Великої Британії, Угорщини, Франції, Іспанії, Німеччини. Більшим за 100% ВВП є зовнішній борг найбільш вразливих країн Європи – Португалії, Італії, Ірландії, Грнції, а також Бельгії.

Для вирішення існуючих проблем у сфері державних запозичень країнам ЄС необхідно мінімізувати видатки державного сектору, а також вдатися до стратегії значної економії, що протирічить інтересам населення країн Європейського Союзу. Значну роль у післякризовому відновленні Європи відіграв Європейський інвестиційний банк. Протягом 2009-2010 років обсяги інтервенцій ЄІБ, що здійснювалися у вигляді позик, гарантій та розподілу ризиків фінансування, збільшилися на 15 млрд. євро на рік. Європейським інвестиційним банком було також мобілізовано приватні ресурси для здійснення додаткових інвестицій протягом найближчих двох років. Очікується, що обсяги інвестицій в реальний сектор економіки країн-членів зростатимуть протягом наступних років на 500 млн. євро на рік, що дозволить забезпечити розвиток промисловості у нових країнах ЄС.

Важливу роль у відновленні європейської економіки після кризи відіграла бюджетна політика. Європейською комісією було визначено, що для найбільш швидкого відновлення економіки ЄС, необхідним є забезпечення бюджетного фінансування кризових галузей у розмірі 170 млрд. євро, що складало 1,2% ВВП Європейського Союзу у 2009 році.

Обсяги бюджетної підтримки визначалися для кожної країни окремо, виходячи з її економічних позицій та рівня схильності до кризових потрясінь. Основними принципами здійснення бюджетної допомоги стали своєчасність, тимчасовість, цільовий характер та скоординованість.

Принцип своєчасності передбачав, що будь-які бюджетні дотації можуть бути надані країнам ЄС лише у тому випадку, якщо їх отримання у даний період часу дозволить досягти видимих результатів. Мова йде у першу чергу про відчутність ретроградного фінансування – кошти ЄС не спрямовувалися на компенсацію збитків, а використовувалися виключно для подолання наслідків кризи та стимулювання розвитку.

Принцип тимчасовості став основоположним принципом антикризової програми. Будь-яка фінансова допомога, що здійснювалася урядом ЄС, носила разовий та цільовий характер і спрямовувалася на допомогу підприємствам задля створення передумов їх повернення до самоокупності. Повторні вливання у ті самі об'єкти, у випадку неефективності першої хвилі допомоги, виключалися.

Цільовий характер державної допомоги став її характерною рисою на етапі посткризового відновлення. Підприємства мали можливість отримати державне фінансування виключно у випадку представлення антикризового плану дій із зазначенням суми коштів, необхідних для його реалізації, та строків окупності проектів.

Принцип стимулювання розвитку передбачав пріоритетність фінансування тих проектів, що спрямовувалися не лише на вихід з

кризи, а й передбачали подальший розвиток підприємств, у тому числі сприяння досягненню цілей Лісабонського договору.

Основними інструментами державної підтримки країн ЄС у післякризовий період стали: державні витрати, гарантії та кредитні субсидії для компенсації незвично висока поточна премія за ризик, зниження соціальних виплат, податкові пільги.

Зростання державних витрат вплинуло на попит у короткостроковій перспективі. Основні заходи, які були впроваджені ЄС, були націлені на домашні господарства, які особливо сильно постраждали від світової економічної кризи. Зокрема, на 2009 рік було збільшено виплати безробітним, а також малозабезпеченим сім'ям, що дозволило вирішити соціальні проблеми, а також стимулювати попит на споживчі товари, виготовлені в ЄС.

Європейські банки, які здійснювали кредитування юридичних осіб у 2008 – 2009 роках, отримали кредитні субсидії від Європейського Союзу, оскільки саме надання кредитів забезпечило отримання підприємствами обігового капіталу, відсутність якого на момент кризи стала основною проблемою для більшості європейських компаній.

Позитивний вплив на відновлення європейської економіки справило зниження соціальних внесків. Зменшення видатків підприємств, пов'язаних з утриманням працівників, дозволило зберегти робочі місця, що, у свою чергу, посприяло підтримці купівельної спроможності. Європейська комісія запропонувала урядам країн-членів тимчасово знизити ставки ПДВ, втім подібні дії не були реалізовані.

Характерною рисою усіх заходів, які були реалізовані країнами ЄС для виходу з кризи, є те, що вони розроблялися у повній відповідності з Пактом стабільності та зростання, тобто не суперечили довгостроковим цілям ЄС. Більше того, їх реалізація стала передумовою для подальшого економічного зростання країн-членів, оскільки світова економічна криза дозволила виявити приховані проблеми ЄС та спрямувати зусилля європейської спільноти на їх вирішення[3].

Усі дії, що було розглянуто вище, мали на меті досягнення стабільності у 4-х основних

сферах: життя населення, розвиток бізнесу, стан інфраструктури та енергетики і НДДКР та інновації.

Пріоритетним напрямом розвитку антикризової політики ЄС став захист громадян Європи від наслідків фінансової кризи. Тому значна увага Європейської Комісії була приділена реалізації заходів, направлених на підвищення кваліфікації та перекваліфікацію працівників задля підвищення рівня зайнятості та повернення на ринок праці тих осіб, які втратили роботу внаслідок кризи. Так, з ініціативи Європейської Комісії, починаючи з січня 2009 року було спрощено критерії підтримки Європейського соціального фонду, у результаті чого країни члени ЄС отримали додатково 1,8 млрд. євро для:

- удосконалення програм перекваліфікації низько кваліфікованих працівників, включаючи проведення персоналізованих консультацій, навчальних тренінгів та курсів підвищення кваліфікації працівників, субсидювання зайнятості, розподіл грантів на самозайнятість та створення власного бізнесу.

- переорієнтації програм підтримки до формату «концентрації на найбільш вразливих верствах»;

- поліпшення моніторингу з метою підготовки висококваліфікованих працівників з огляду існуючих вакансій. Дана програма передбачає тісну співпрацю підприємств, державних служб зайнятості та університетів для забезпечення балансу попиту та пропозиції на ринку праці[4].

Для врегулювання проблем у соціальній сфері Європейською Комісією було ініційовано зміну правил Європейського фонду глобалізаційного регулювання для забезпечення його швидкого втручання у ключові сектори, спільного фінансування навчання та працевлаштування тих, хто втратив роботу, збереження робочих місць для висококваліфікованих працівників. З іншого боку, для працевлаштування низькокваліфікованого персоналу, було вирішено знизити обсяги відрахувань до соціальних фондів пропорційно до кількості низькокваліфікованих працівників.

На вирішення соціальних проблем та розвиток економіки було також спрямовано заходи щодо розвитку бізнесу, передумовою якого є достатній та рівноправний доступ до

фінансування. З метою протистояння наслідкам кризи було вирішено, що держави-члени повинні вжити термінові заходи для істотного зниження адміністративного тягаря для малого та середнього бізнесу і мікропідприємств, а також стимулювання інвестиційної активності населення. Зокрема, Європейський інвестиційний банк збільшив на 10 млрд. євро обсяги щорічного фінансування малого та середнього бізнесу (у 2009 році обсяг інвестицій склав 30 млрд. євро, у 2011 – 37 млрд. євро).

Окрім цього, починаючи з 2009 року Європейський інвестиційний банк надає Європейському інвестиційному фонду 1 млрд. євро для відстежування інвестиційних потреб серед підприємств малого та середнього бізнесу, а також спрямовує аналогічну суму на зміцнення середніх підприємств як ключової ланки європейської економіки.

Для спрощення доступу підприємств до інвестиційних ресурсів Європейською Комісією було ініційовано спрощення процесу прийняття рішень щодо розподілу державної допомоги. Пріоритетний доступ до фондів державного фінансування отримали проекти, спрямовані на досягнення Лісабонських цілей: інновації, захист навколишнього середовища, чистий транспорт та енергетику,

Для збільшення кількості малих підприємств у післякризовий період (2009 – початок 2010 року) було знижено кількість адміністративних бар'єрів для створення бізнесу. Це, на наш погляд, пов'язано з тим, що розвиток підприємництва сприяє вирішенню проблем зайнятості, а також дозволяє перекласти соціальні видатки з держави на приватних підприємців. Зокрема, було запроваджено 3-денну реєстрацію малих підприємств з нульовими витратами, а також усунуто вимоги для мікропідприємств щодо підготовки та подання річної звітності (економія для цих компаній склала близько 7 млрд. євро на рік) та обмежено вимоги щодо обсягу статутного фонду Європейської приватної компанії до одного євро.

Важливим елементом антикризової програми ЄС стало впровадження практики обов'язкової оплати рахунків органів державної влади протягом місяця з моменту

здійснення тієї чи іншої операції (скорочення витрат малих підприємств за рахунок збільшення обсягів ліквідних коштів склало у 2009 р. близько 18 млрд. євро). Окрім цього у 2009 році відбулося зниження плати за патентування і технічне обслуговування на - 75 % – це позитивно позначилося на інноваційній активності громадян ЄС та сприяло розвитку малого підприємництва.

Світова економічна криза стала катализатором розвитку в Європейському союзі економіки з низьким рівнем використання вуглецю. Європейською комісією було розроблено правову основу для партнерства між державним і приватним сектором, спрямованого на реалізацію великих інфраструктурних проектів та активізацію інвестицій у сферу НДДКР. Подібні дії дозволили, з одного боку, мінімізувати збитки будівельних підприємств, що виникли у зв'язку з падінням попиту населення та бізнесу, а з іншого – підвищити рівень енергетичної безпеки за рахунок інтеграції держав – членів у європейську електромережу.

Для удосконалення інфраструктури та посилення енергетичної безпеки у бюджетах 2009 та 2010 років було вирішено мобілізувати додаткові 5 млрд. євро для реалізації програми трансєвропейської енергетичної взаємодії та проектів з удосконалення інфраструктури. Загалом у період з 2007 до серпня 2013 року сума коштів, витрачених країнами ЄС на розвиток безвуглецевої економіки, склала 347 млрд. євро.

Поряд зі збільшенням державних видатків активну участь у фінансуванні екологічно орієнтованих проектів взяв Європейський інвестиційний банк: починаючи з 2009 року, обсяги фінансування інфраструктурних проектів у сфері енергетичної безпеки та запобігання змінам клімату склали 6 млрд. євро на рік. Окрім цього, ЄІБ розпочав використання інструментів спільного фінансування ризиків та пільгових позик при реалізації проектів у сфері енергозбереження.

Одним із важливих напрямів відновлення європейської економіки стало збільшення інвестицій у розробки та розвиток задля стимулювання зростання та продуктивності. Попри те, що протягом останніх років значні видатки на освіту були непосильними для

європейських економік, в умовах кризи Європейською Комісією було прийнято рішення стимулювати інвестування підприємств у розвиток профільних навчальних закладів. Це дозволило не лише знизити державні видатки, але й забезпечити відповідність системи підготовки кадрів потребам ринку праці.

Окрім співробітництва бізнес-структур та уряду у сфері розвитку освіти, Комісією було запропоновано 3 ключові напрями партнерства між приватним та державним секторами:

- у сфері машинобудування було започатковано ініціативу «зеленого машинобудування», що передбачає дослідження широкого спектру технологій та смарт-енергетичної інфраструктури, які є необхідними для досягнення прориву у використанні поновлюваних і екологічно чистих джерел енергії. Розвиток «зеленого машинобудування» буде фінансуватися за рахунок європейського інвестиційного банку, підприємств та внесків держав-членів.

- у сфері будівництва було започатковано ініціативу «європейського енерго-ефективного будівництва», спрямовану на впровадження екологічно чистих технологій і розвиток енергоефективних систем і матеріалів, придатних для використання у нових і реконструйованих будівлях з метою скорочення споживання радикально енергії і викидів CO₂.

- у сфері виробництва було започатковано ініціативу «заводи майбутнього», що полягає в наданні допомоги промисловим підприємствам різних сфер, зокрема малим і середнім компаніям. Метою реалізації ініціативи є адаптація економіки ЄС до глобального конкурентного тиску за рахунок збільшення технологічної бази виробництва через розвиток та інтеграцію перспективних технологій майбутнього. Реалізація зазначених ініціатив сприятиме досягненню цілей Лісабонської стратегії, а також вирішенню проблем зайнятості населення.

Важлива увага на етапі посткризового відновлення економіки ЄС приділялася розповсюдженню Інтернет-технологій. Комісія та держави-члени спрямували зусилля на прискорення підвищення кваліфікації та розширення мереж для забезпечення 100%-го охоплення високошвидкісним доступом в

Інтернет усіх регіонів Європейського Союзу до 2012 року. Попри те, що дана мета не була досягнута, удосконалення Інтернет-технологій дозволили збільшити обсяги електронної торгівлі на 176 млн. євро у 2010 році.

Характерною рисою Європейської програми післякризового відновлення є те, що у ній проблеми, з якими зіткнулося ЄС, розглядаються як глобальні. Фінансова криза продемонструвала, наскільки взаємозалежними стали країни світу: швидкість, з якою проблеми в одному регіоні позначаються на фінансових ринках і сфері реального виробництва в усьому світі, викликає занепокоєння. З огляду на це, Європейський план економічного відновлення став елементом міжнародної програми економічного співробітництва, спрямованої на відновлення зростання, уникнення негативних зовнішніх ефектів і підтримки країн, що розвиваються.

Відновлення Європи у значній мірі залежить від здатності європейських компаній найкращим чином використовувати можливості, що пропонують глобальні ринки. Посилюючи торговельні зв'язки та використовуючи інвестиційні можливості відкрити Європейський Союз матиме можливість обмежити глобальний вплив кризи, оскільки відновлення світової економіки буде в значній мірі залежати від економічних показників сталого ринку, що формується і розвивається. Для досягнення цієї мети Європейською Комісією було визначено, що Європейський союз повинен:

- сприяти досягненню домовленостей про глобальне торговельне співробітництво в межах Доха раунду переговорів СОТ.

- продовжувати підтримувати економічну і соціальну консолідацію країн-кандидатів до вступу у взаємних інтересах ЄС та регіону. З цією метою Комісією було розроблено «пакет антикризових заходів», яким передбачено надання 500 млн. євро у вигляді кредитів країнам-кандидатам.

- створити мережу глибоких і всебічних угод про вільну торгівлю в околицях ЄС для формування більш комплексного регіонального ринку.;

- активізувати зусилля для залучення нових і амбітних угод про вільну торгівлю з іншими торговими партнерами;

- налагодити тісні робочі відносини з новою адміністрацією США, у тому числі через Трансатлантичну економічну раду. Більш ефективна співпраця у галузі регулювання може також здійснюватися з іншими ключовими промислово розвиненими країнами, такими як Канада і Японія;

- продовжувати діалог з ключовими двосторонніми партнерами, такими як Китай, Індія, Бразилія і Росія, у тому числі для вирішення проблем у сфері державних закупівель, регулювання конкуренції і посилення захисту прав інтелектуальної власності. Реалізація зазначених заходів сприятиме вирішенню існуючих проблем Європейського Союзу, зокрема у сфері зайнятості, захисту довкілля, зниження обсягів виробництва. Окрім цього, посилення торговельних зв'язків сприятиме зростанню обсягів виробництва, що призведе до відновлення реального сектору економіки.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що у Європейському союзі для вирішення проблем, які виникли внаслідок світової економічної кризи, було розроблено комплекс дій, що охоплюють усі сфери економіки, та спрямовані одночасно на недопущення занепаду економіки, а також вирішення існуючих соціальних проблем.

На сьогодні країнам ЄС не вдалося досягти докризових показників розвитку, втім відновлення відбувається швидкими темпами, що вказує на ефективність розробленого плану економічного відновлення. За умови дотримання його основоположних принципів і на нинішніх етапах розвитку ЄС, особливо у тих частинах, що стосуються розвитку партнерства приватних установ та уряду, протягом найближчих років ЄС вдасться досягнути докризового рівня економічного розвитку.

Для України, що за рівнем економічного розвитку, істотно відстає від більшості країн ЄС, найбільш придатним є досвід нових країн учасниць європейської спільноти, основні зусилля яких були спрямовані на підтримку реального виробництва. Доцільним також видається зниження державних видатків та перерозподіл коштів на користь підтримки вітчизняних підприємств, що працюють у найбільш перспективних галузях вітчиз-

няної економіки – харчовій промисловості, приладобудуванні, ІТ-сфері. На наш погляд, підтримка вітчизняних компаній, інвестування в їх розвиток мають стати пріоритетом державної політики на етапі посткризового відновлення, оскільки подальше збільшення соціальних видатків, хай навіть з метою стимулювання споживчого попиту, за умови стагнації реального виробництва, є безперспективним.

Досвід Європейського Союзу свідчить, що найбільш результативними є заходи, які спрямовані на підтримку національного бізнесу, зокрема малих та середніх підприємств, зниження податкового навантаження, підтримка роботодавців. На наш погляд, за умови імплементації подібної системи державної підтримки на вітчизняних теренах, Україна матиме можливість швидше стати на шлях економічного відновлення.

Література

1. IMF World Economic Outlook: Crisis and Recovery [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/pdf/text.pdf>
2. European Financial Stabilisation Mechanism [електронний ресурс]. – режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/eu_borrower/efsm/
3. European Financial Stability Facility (EFSF)[електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.efsf.europa.eu/about/index.htm>
4. European Economic Recovery Plan [електронний ресурс]. – режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication13504_en.pdf
5. Офіційний сайт UNCTAD [електронний ресурс]. – режим доступу: www.unctad.org
6. Офіційний сайт Eurostat [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
7. Бояр А.О. Антикризова політика Європейського Союзу у період 2008 – 2010 рр., висновки для України// Збірник наукових праць Національної податкової служби України. – 2011. – №1. – с.77 – 92.